

USA, FIRMAET OG KOMMU- NISTERNE

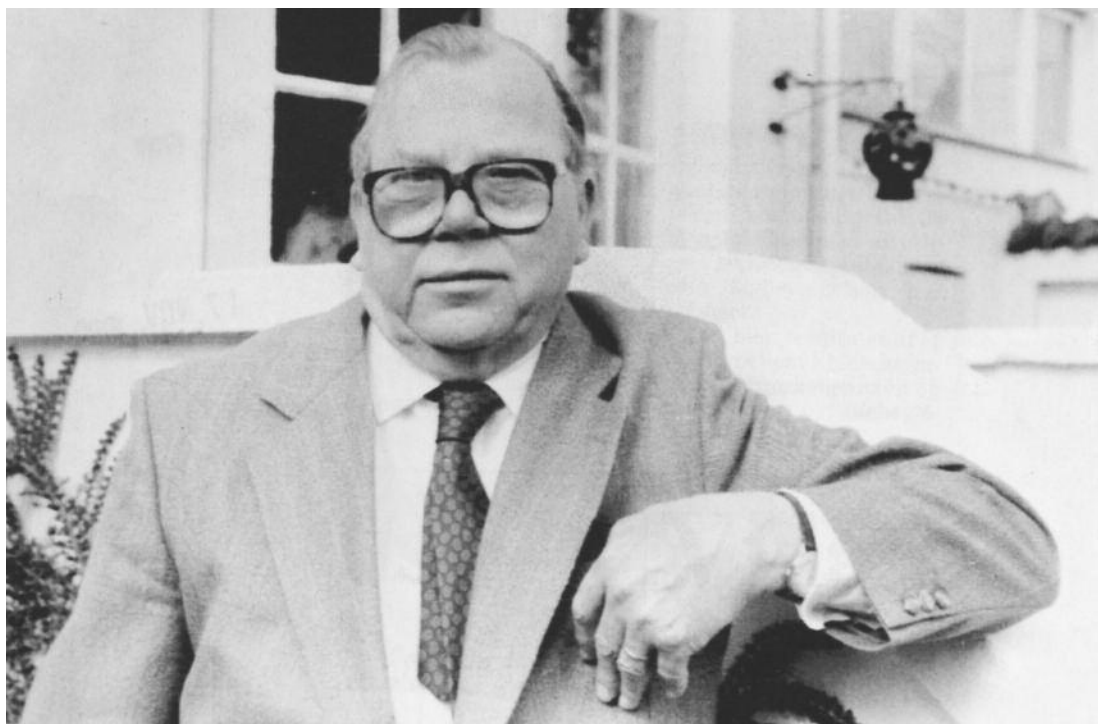
Af Peer Henrik Hansen

Umiddelbart efter Anden Verdenskrigs afslutning var der i Vesten en frygt for, at hemmelige kommunistiske aktiviteter kunne udvikle sig til en større ideologisk konflikt. Det førte blandt andet til, at såvel amerikanske som danske efterretningstjenester samt fremtrædende danske socialdemokrater indledte et samarbejde om et fælles mål: kommunisterne. Denne artikel vil fokusere på det besværlige samarbejde mellem amerikanske og danske efterretningskredse, det urolige forår 1948 hvor man i Europa frygtede en sovjetisk offensiv samt hvad der førte til et hemmeligt dansk-amerikansk samarbejde om etableringen af den anti-kommunistiske organisation Firmaet. Artiklen vil kaste nyt lys over Firmaets leder, Arne Sejr, og dennes relation til det etablerede system.

I 1946 indgik de danske militære efterretningstjenester, Generalstabens Efterretningssektion og Marinestabens Efterretningssektion, en hemmelig aftale med deres amerikanske kolleger om et udvidet samarbejde mod den nye fjende Sovjetunionen. Udover et vigtigt aflytningssamarbejde blev det aftalt at etablere en hemmelig organisation, som fik til opgave at arbejde med psykologisk krigsførelse, antikommunistiske aktiviteter og et midlertidigt okkuperingsberedskab.¹ Denne organisation, som senere blev kendt som Firmaet, kom for alvor i gang med sit hemmelige arbejde i 1948 efter at de danske efterretningstjenester havde fået slebet de sidste knaster af i forhold til samarbejdspartneren CIA.² I de efterfølgende år var Firmaet drivkraften i den årelange ulovlige aflytning af det danske kommunistparti (DKP) næstformand, Alfred Jensen, og en næsten lige så langvarig misinformationskampagne mod DKP.

Firmaet og forskningen

Historien om den hemmelige efterretningsorganisation Firmaet, som under den kolde krig arbejdede i det skjulte med at bekæmpe kommunisterne, er langt fra blevet afdækket. Organisationen og dele af dens aktiviteter blev afsløret i 1976, hvor det kom frem, at Firmaet igennem en årrække havde gennemført en ulovlig aflytning af DKP's næstformand Alfred Jensens lejlighed. I den forbindelse udtalte justitsminister Orla Møller til *B.T.* om de personer som havde stået bag aflytningen, at de *ikke* var danskere. "De blev smidt ud af landet – og det vil enhver blive, som ulovligt arbejder i Danmark," udtalte han.³ I dag ved vi, at dette ikke er korrekt. Aflytningen blev gennemført af Firmaet, som blev ledet af Arne Sejr, og det daglige virke med aflytningen blev passet af en lille gruppe danske statsborgere, hvoraf flere havde en fortid i den danske modstandsbevægelse.



Arne Sejr (1922-1998) var et af de ledende medlemmer af Studenternes efterretningstjeneste under besættelsen. Han blev i 1948, 26 år gammel udpeget til at lede opbygningen af den "private", anti-kommunistiske efterretningsorganisation, Firmaet. (Foto, Arbejdermuseet og ABA.)

Firmaet er siden hen blevet omtalt og beskrevet i erindringsbøger og biografier.⁴ I 1995 udkom Wilhelm Christmas-Møllers bog om Forsvarets Efterretningstjeneste, og det var den første udgivelse, som kunne beskrive dele af Firmaets aktiviteter på baggrund af originalt kildemateriale fra efterretningsofficer P.A. Mørchs arkiv. Siden hen har tidligere statsminister Jens Otto Krag's dagbøger og materiale fra aflytningens daglige leder, Niels Frommelt, kastet nyt og klarere lys over Firmaet.⁵

Senest har PET-kommissionen ydet et bidrag til historien om Firmaets hemmelige virke. Selvom PET-kommission gennem ti år havde privilegeret adgang til PET's arkiv og havde en uden sidestykke unik mulighed for at få afdækket en række sager fra den kolde krigs tid, har kommissionen desværre ikke formået at komme til bunds i sagen. I undersøgelsens del om Firmaet har kommis-

sionen langt hen ad vejen bekræftet de oplysninger om Firmaet, som gennem årene er blevet præsenteret i forskellige bøger omhandlede Firmaet. Det skal dog siges, at der i kommissionens rapport fremlægges nye og vigtige oplysninger fra PET's arkiv, oplysninger som baserer sig på de afhøringer, som PET på ordre fra politisk hold gennemførte i 1963 for at undersøge Firmaets virke. De vigtigste oplysninger i den forbindelse er, at PET i opgavekommissoriet fra Justitsministeriet blev afskåret fra at undersøge ledende politikeres rolle vedrørende Firmaet. En anden interessant oplysning er den, at der til at kontrollere og følge Firmaets løbende arbejde blev nedsat en lille gruppe bestående af Erik Husfeldt, Ebbe Munch og kommandør Poul Adam Mørch fra efterretningstjenesten, en gruppe som fungerede som bindeled mellem Firmaet og den politiske elite herhjemme.⁶ Trods denne delvist of-

ficielle anerkendelse og styring af organisationen er Firmaet blevet betegnet som et "privat" foretagende.⁷ Men var den nu også det?

Firmaet og nye kilder?

Der er flere spørgsmål om Firmaet, som henstår ubesvaret. Udgivelsen af et stort leksikon om den kolde krig og Danmark kunne ellers nok for mange signalere, at der ikke var meget mere at komme efter med hensyn til den kolde krigs historie i Danmark, men det er ikke tilfældet. Denne artikel vil forsøge at stille og besvare nogle af de spørgsmål, der er relevante i forhold til Firmaets historie og tjenestens antikommunistiske virke, og som danske og amerikanske arkiver kan svare på.

Hvorfor kunne amerikanske og danske efterretningskredse enes om at skabe en hemmelig og såkaldt "privat" efterretnings-tjeneste med fokus på DKP? Hvad fik de to tjenester til at samarbejde på et tidspunkt, hvor den kolde krig endnu ikke var brudt ud i befolkningernes bevidsthed, og hvor Danmark endnu ikke havde valgt side mellem Øst og Vest?

Det er vigtigt at påpege, at udenlandsk kildemateriale har vist, at Danmark under og umiddelbart efter Anden Verdenskrig var en regional efterretningsstormagt, der kunne levere oplysninger om en række interessante emner og områder. Det militære danske efterretningsapparat havde sammen med socialdemokratiske PET-folk en evne til at skaffe efterretninger fra Tyskland, den sovjetiske besættelseszone i Tyskland, Polen og de baltiske lande. Særligt i årene 1945-46, hvor den amerikanske præsident Harry S. Truman lammede USA's efterretningsvirksomhed med lukninger, omrokeringer og reduktioner, var kontakten til danskerne af meget stor betydning.⁸ Som allerede nævnt indgik det, der siden hen skulle blive til Forsvarets Efterretningstjeneste, en aftale med det, der siden hen skulle blive til CIA. Aftalen var imidlertid ikke mange måneder gammel, før de første problemer begyndte

at melde sig. I 1947 kom det til et brud mellem den danske og amerikanske efterretningstjeneste. Bruddet skyldtes amerikanernes måde at håndtere den netop indgåede aftale fra efteråret 1946 på. De danske efterretningsofficerer var rasende over, at amerikanerne gav sig til at operere i Danmark på egen hånd uden at holde deres danske kolleger informeret. Centralt i denne strid var Firmaet. Amerikanerne var begyndt at samarbejde med danske modstandsveteraner i opbygningen af et hemmeligt okkuperingsberedskab, men de ledende efterretningsofficerer, Per Winkel fra Generalstabens Efterretningssektion og Mørch fra Marinestabens Efterretningssektion, fastholdt, at alle den slags aktiviteter skulle gå gennem og godkendes af den danske tjeneste. Igennem næsten et år var luften kold mellem de to tjenester. Det var først i sidste halvdel af 1948, at forholdet mellem danskerne og amerikanerne blev normaliseret, og dette førte til det videre fælles arbejde med Firmaet. Årsagen til denne normalisering og efterfølgende styrkelse af den dansk-amerikanske relation skal både findes på den europæiske og danske scene i første halvdel af 1948, hvor den kolde krig for alvor trængte igennem og satte dagsordenen.

Kommunisterne – det ny trusselsbillede

Kommunisterne stod stærkt i Frankrig og Italien, og i den sydlige del af Europa var kampene med kommunistiske oprørsgrupper fortsat efter Anden Verdenskrigs ophør. I Grækenland og Tyrkiet overtog USA briternes engagement med at bekæmpe de kommunistiske oprørere og tog derved et afgørende nyt skridt i den amerikanske kamp mod kommunismen. Trumans rådgivere havde forklaret den europæiske situations alvor: "Hvis lande i Central- og Sydeuropa bukker under for presset og giver efter for kommunismen, vil det samme ske med Skandinavien," lød en del af budskabet til præsidenten.⁹

Når USA i 1947 engagerede sig i styrkelsen af den europæiske økonomi, var det blandt andet fordi den amerikanske efterretningstjeneste CIA så et økonomisk kollaps i Vesteuropa som den måske største potentielle trussel mod USA's sikkerhed. Det ville give Sovjetunionen og kommunisterne let spil i forhold til at forskyde magtbalancen.¹⁰ Derfor engagerede USA sig i Europa med den betydningsfulde Marshallhjælp. Den sovjetiske reaktion kom prompte. I efteråret 1947 oprettede Sovjetunionen det kommunistiske informationsbureau Kominform, som bestod af tidligere medarbejdere, agent-netværk og forbindelser til de sovjetiske efterretningstjenester fra Komintern. Dannelsen markerede, at Moskva fortsat søgte indflydelse gennem de kommunistiske partier i Europa.¹¹ Ifølge de russiske historikere Vladislav Zubok og Constantine Pleshakov instruerede Moskva i slutningen af 1947 de vesteuropæiske kommunister om, at der nu skulle skrives ind over for den kapitalistiske økonomi og den amerikanske støtte til Europa, ligesom der skulle etableres kampgrupper og våbenlagre.¹² Den Kold Krig var nu en realitet og dikterede de næste årtier den internationale dagsorden.

Stormagtsforhandlingerne om Tysklands fremtid gik langsomt men sikkert i hårdknude i årene efter Anden Verdenskrigs afslutning, og i slutningen af 1947 var der ingen udsigt til en løsning på problemet, tværtimod. For at gøre en skidt situation værre indtraf i februar 1948 kuppet i den tjekkoslovakiske hovedstad Prag, hvor kommunisterne tog magten. Kommunistpartiet var med 38 procent af stemmerne ved valget i 1946 blevet landets største parti og indgik derefter i en koalitionsregering.¹³ Ved en relativt fredelig aktion formåede kommunisterne og dermed også Sovjetunionen at sætte sig på magten i Tjekkoslavakiet. Dette lod sig gøre, fordi man havde formået at placere loyale personer på vitale poster inden for blandt andet administration og politi. Den kommunistiske magtovertagelse i Prag var endnu ikke bragt til ende,

før Finland blev inddraget i den sovjetiske interessesfære, da Stalin tilbød nabolandet en gensidig bistandspagt.¹⁴ Russerne var i offensiven, og såvel amerikanere som vesteuropæere var urolige.

Også de danske efterretningstjenester rettede hurtigt blikket mod kommunisterne. Såvel politiets som forsvarrets efterretningstjeneste fokuserede på kommunisterne, og netop overvågningen af kommunisterne og kompetencen til at udføre denne opgave blev et stridspunkt mellem de to tjenester. Den militære efterretningstjeneste så med så stor alvor på kommunist-truslen, at man hurtigt efter Anden Verdenskrigs afslutning søgte forbindelse til nogle af de tyske officerer som før og under krigen havde erfaringer med kontraefterretningstjeneste i forhold til hemmelige kommunistiske og sovjetiske aktiviteter.¹⁵ Den gamle fjende blev hurtigt glemt, og en ny trådte i stedet: kommunisterne og Sovjetunionen.

Påskekrisen 1948

Ud over ovennævnte hændelser i udlandet verserede i slutningen af 1947 og begyndelsen af 1948 rygter om bevæbnede grupper og risikoen for et sovjetisk angreb på Danmark. I de første dage af marts begyndte den danske regering at arbejde på at styrke det danske beredskab, blandt andet som følge af en ildevarslende depeche fra Prag om Danmark som det næste land, der ville blive ramt af et kommunistisk kup. Men ikke nok med det.

I aviserne fremkom en række rygter om, at der forskellige steder i Danmark blev indsmuglet våben, og at disse våben skulle bruges af kommunisterne.¹⁶ Forsvarsminister Rasmus Hansen udtalte til Aalborg Stiftstidende, at "vi har undersøgt de rygter om våbenlandinger, der skulle foregå. De har hidtil vist sig grundløse. De her fremsatte formodninger skal nu blive meget nøje undersøgt."¹⁷ Troels Hoff, lederen af Rigspolitiets Efterretningsafdeling, forsøgte ligeledes at aflive rygterne. Torsdag den 11.



Alfred Jensen (1903-1988) næstformand i DKP, medlem af Folketinget 1936-1960 for DKP. Alfred Jensen og hans kone Ragnhild Andersen, også aktivt medlem af DKP og medlem af Folketinget 1945-1960, fik aflyttet deres bolig af Firmaet. (Foto, Arbejdermuseet & ABA)

marts 1948 svarede justitsminister Busch-Jensen i Folketinget på DKP-formand Aksel Larsens forespørgsel om “oplysninger om de hemmelige landinger af våben ved danske kyster, som har været omtalt i en del af dagspressen”¹⁸ Igen blev rygterne om våbenlandingerne afvist. Havde man offentligt bekræftet, at man var på sporet af noget, havde de danske myndigheder samtidig afsløret sig over for eventuelle kupmagere. Rygterne om et forestående kommunistisk kup og en eventuel sovjetisk besættelse tog til i løbet af marts måned, og det førte i Danmark til den såkaldte Påskekrise, hvor de danske myndigheder gik i et forhøjet alarmberedskab.

Bag facaden mødtes regeringen jævnligt med ledende embedsmænd og højtstående

officerer for at diskutere den aktuelle situation og justere forsvarets beredskabsplaner i tilfælde af et kup eller en invasion. Man overvejede at inddrage de værnepligtiges påskeorlov men nøjedes med at holde officerseleverne inde på skolen. I Krigsministeriet gjorde man sig klar til at barrikadere ministeriet og udlevere håndvåben til enkelte medlemmer af personalet. Officerselever blev sendt på patruljer klædt i civil forskellige steder i København, og en mindre gruppe soldater fik til opgave at bevogte et sovjetisk skib i Københavns havn. En stor gruppe hjemmeværnsfolk mødte op i Dyrehaven i den tro, at der her ville blive nedkastet sovjetiske faldskærmsstyrker, og i Sønderjylland blev en række politistationer kontaktet af officerer, som meddelte, at kommunisterne i området havde i sinde at gennemføre et kup, og at politistationerne skulle være opmærksomme på, at de kunne risikere at blive mål for kommunisterne. I det hele taget var der bag facaden et højt aktivitetsniveau i politiske og militære kredse gennem marts måned 1948 samtidig med at aviserne spredte nogle af de rygter, som florerede.¹⁹

Kommunistisk offensiv?

En række amerikanske kilder viser, at amerikanerne selv fik en række ildevarslende indberetninger, som kunne tyde på, at situationen i Europa måske var mere alvorlig end som så. I løbet af foråret 1948 indgik der meldinger, som kunne ses som et tegn på mulige uroligheder. Fra forskellige steder i Europa lød beretninger om øgede sovjetiske øvelser, troppeforskydninger og andre former for militære aktiviteter. Dette blev i Ungarn, Rumænien, Østtyskland og andre steder fulgt nøje fra amerikansk side, ligesom man forsøgte at finde forklaringer på de sovjetiske aktiviteter.²⁰ Selv om der ikke var oplysninger om noget konkret forestående, blev flere amerikanske militærenheder bedt om at opdatere deres beredskabsplaner i tilfælde af en nødsituation.²¹

Fra den franske flyattaché fik den amerikanske militærattaché i London efterretninger om, at det sydøstlige Frankrig gentagne gange var blevet overfløjet af et uidentificeret fly, og de franske myndigheder vidste, at nogle af disse fly havde nedkastet våben til kommunisterne. "He also states French Government expects Communist attempts large scale disorder in France in April or May," lød det fra den amerikanske repræsentation, der også fik viden om kommunistisk infiltration af det franske forsvar og politi af den "...type [of] Communist that would assist plans of Russian Communists", og at man derfor havde opløst visse politienheder for at komme problemet til livs.²² Dage forinden havde den amerikanske militærattaché i Athen modtaget informationer fra en pålidelig kilde om, at den græske guerilla-hær forberedte et nært forestående angreb støttet med såvel fly som artilleri. Også fra Italien forlød det, at militante uroligheder ville opstå omkring afviklingen af det italienske valg i midten af april måned.²³

I Norge var der forlydender om øgede kommunistiske aktiviteter.²⁴ Den norske statsminister Einar Gerhardsen fik af sin efterretningstjeneste oplyst, at

"det er bragt på det rene at kommunistene har organiseret gateseller og seller innen administrasjonen og industrien hvorved de regner med å kunne skape forvirring der i en konfliktsituation".

Hertil kom, at kommunisterne – ifølge oplysninger, der vurderedes som pålidelige – havde "forholdsvis store lagre av våpen og ammunisjon fordelt utover landet, bestående av tyske og russiske våpen samt en del ammunisjon".²⁵

Også i Danmark var opmærksomheden rettet mod kommunisterne. Allerede lige efter befrielsen begyndte de første rygter om væbnede kommunister at melde sig, og amerikanerne rapporterede dette hjem fra København. "Anxiety is frequently expressed that the communists will use arms hidden

by them when working in the Resistance Movement to enforce their will on the people," forlød det i en månedsrapport i månederne efter befrielsen, hvor der særligt tænkes på det forestående valg i oktober 1945. Rygterne om en trotskistisk gruppering blev ifølge amerikanernes oplysninger undersøgt af de danske efterretningsofficerer.²⁶

Private grupper kastede sig ind i kampen mod kommunisterne, og i Danmark kom det til udtryk igennem en organisation ved navn "29. August" dannet i 1947. Gruppen forsøgte at holde et vågent øje med kommunisterne i lokalområderne og illegale kommunistiske våbendepoter, ligesom man forsøgte at etablere illegale våbengrupper. En af gruppelederne informerede i begyndelsen af marts 1948 gruppens medlemmer om, at kommunisterne arbejdede på højtryk, "og vi skulde jo gerne naa et Hestehoved foran dem, inden det gaar løs, for selvom dette ikke skulde ske, maa vi indstille os paa, at det kan ske".²⁷ Gruppens arbejde var således en reaktion på kommunistiske aktiviteter, men hvad var det, der ville gå løs? Og hvordan reagerede den amerikanske repræsentation i Danmark på det forhøjede alarmberedskab?

Våbenlandinger og afhopperen fra DKP

Amerikanerne i København fulgte situationen tæt i marts 1948. Hos de militære repræsentanter gik man blandt andet i gang med at samle informationer om DKP og kommunisternes aktiviteter.

Den amerikanske militærattaché, oberst Earl C. Ewert, bemærkede i midten af marts, at de mange rygter om mystiske våbenlandinger på Sjælland helt var forsvundet fra de danske aviser. Når han nu omtalte det i en indberetning, var det fordi han havde fået informationer, der gav grund til bekymring.

"Certain confidential sources state that it is a matter of fact that arms have been landed, and that these arms are manufactured in Rus-

sia in 1946 and 1947, i.e. they cannot originate from the Resistance Movement,”

skrev han hjem.²⁸ Amerikanerne tog oplysningerne så alvorligt, at man arbejdede videre for at få indsamlet yderligere informationer i lyset af de mange rygter om sovjetiske militærfremstød og kommunistiske kupforsøg.

Et par dage senere havde samme oberst Ewert haft en samtale med en "afhopper" fra DKP. Den pågældende var en nu 27-årig mand, der under krigen havde deltaget i kommunisternes hemmelige modstandsarbejde. Hans opgave havde blandt andet været at infiltrere tyskerne og skaffe informationer om den tyske tilstedeværelse i Danmark. Efter eget udsagn avancerede han så meget i den kommunistiske organisation, at han var "intimately acquainted with their methods, their thought and their objectives".²⁹ Faktisk havde han fået så stor indsigt i kommunisternes organisation, at han frygtede for sit liv. Forud for en krise, som han ventede ville indtræffe i den nærmeste fremtid, forventede han at blive forsøgt likvideret af sine gamle kampfæller, fordi han vidste for meget om organisationen. Derfor var han ved at forlade Danmark.

Kilden påstod at kende en del til Sovjetunionens hensigter og metoder. Han forklarede, at kommunisternes fremgangsmåde bestod i langsomt men sikkert at få placeret egne folk på vitale poster for derefter at kunne overtage magten. Og hans beskrivelse var ikke ulig de fremgangsmåder, man nu kendte fra andre steder i Europa. Finland, og dernæst Grækenland, Italien, Frankrig og Skandinavien var mål for Sovjetunionen, hvor man ville forsøge at sætte sig igennem uden direkte brug af magt, men ved hjælp af politisk og økonomisk pression, forklarede han.

Afhopperen havde ikke meget til overs for hjemmeforsvarets foreninger og modstandsbevægelsen, som ville være magtesløse i tilfælde af en sovjetisk besættelse. Når de sovjetiske tanks først rullede ind i Dan-

mark, ville modstandsbevægelsen forsvinde som dug for solen, vurderede han. De var ganske enkelt ikke hårdføre nok. Det samme gjaldt hjemmeforsvarets foreninger, der også var for bløde og manglede træning og uddannelse.

"He stated that the Western Powers must either give in to the eventual Communist control of Europe or start at once to organize an effective underground organization to meet the Communist threat,"

skrev Ewert.³⁰ En sådan organisation måtte omfatte hemmelige repræsentanter på arbejdspladserne, måske endda infiltrering af kommunistpartiet med henblik på at arbejde sig ind i partiets inderste kredse. Men det ville blive svært.

"He said the Communist Party is organized in cells, each one composed of from 12 to a maximum of 20 men, that the members of the cell do not know the members of another cell (...) The entire work is thoroughly organized and strictly controlled and once a man gets into higher echelons it is extremely difficult for him to get out and if he does, he would be liquidated whatever time the Communists feel that the local situation is dangerous enough to require the need for complete secrecy."³¹

Af samme grund gik den 27-årige afhopper altid rundt med to pistoler på sig, og det havde han gjort siden han forlod partiet. Og nu var det som sagt på tide for ham at forlade Danmark.

Oberst Ewert afsluttede sin rapport med at kommenterede afhopperens oplysninger. Afhopperens fremtoning støttede hans udsagn om egen hårdhed og styrke, og den tidligere DKP'er var en intelligent person. Ewert mente dog alligevel, at han overdrev kommunisternes hårdhed og undervurderede de antikommunistiske kredse i såvel modstandsbevægelsen som hjemmeforsvarets foreninger.

“I know many men who were and still are in the Danish Resistance and are just as violently anti-Communists and pro-Denmark as Communists are in their hates and loyalty. They are definately not 'soft hands',”

skrev Ewert og lagde afstand til sin kilde.³²

Ewerts rapport afslører en interessant betragtning. Såvel den kommunistiske afhopper som militærattaché Ewert talte om modstandsbevægelsen som en endnu eksisterende organisation, der blot ventede på at blive aktiveret.

Hvorvidt den såkaldte afhopper talte sandt, må fremtidige studier undersøge men kilden viser, hvordan amerikanerne i foråret 1948 fik informationer om en stadig forværret situation i såvel Danmark som resten af Europa.

CIA følger situationen

I sidste halvdel af marts 1948 kulminerede den hjemlige og allerede omtalte Påskekrise, og fra amerikansk side fulgte man med i de danske aktiviteter. Alt tydede på, at såvel den danske som den norske regering arbejdede energisk på at styrke sikkerheden og kunne imødegå et kommunistisk kupforsøg med støtte fra en sovjetisk styrke i det skandinaviske rum.

En CIA-analyse gik tæt på situationen i de nordiske lande. Den norske regering vurderede ifølge CIA's oplysninger, at de norske kommunister ville forsøge sig med et kup i juli måned, og at de norske myndigheder derfor havde udarbejdet en arrestationsplan, der skulle sætte de ledende kommunister ud af spillet om nødvendigt. Meget afhængt åbenbart af situationen i Finland, hvor de finske kommunister forventedes at ville overtage magten, hvis forhandlingerne om det sovjetiske tilbud gik i hårdknude, og særligt hvis Sovjetunionen ikke fik lov til at have militære baser i Finland.

“In Denmark, the utmost preventive and security measures are being taken against the

possibility of Communist sabotage of the Danish Army, munitions industry, naval installations, and similar targets,”

skrev CIA hjem.³³ Ifølge CIA's oplysninger tog man fra dansk side sine forholdsregler og ville ikke udelukke noget som helst. CIA skrev, at interne kommunistiske uroligheder meget vel kunne blive fulgt op af en sovjetisk invasion.

“The U.S.S.R. is further expected to pick Denmark as a main target in the nerve war in order to facilitate the achievement of its political and military objectives in Scandinavia generally. (...) Responsible Danish quarters are of the opinion that the U.S.S.R. intends to make the most of what may well be its last opportunity to secure strategic objectives in Scandinavia without open conflict.”³⁴

Rapporten afsluttedes med at konstatere, at selv om man ikke havde nærmere oplysninger om det formodede kommunistiske kup, var datoerne 1. og 18. april blevet nævnt som dage, hvor der måske kunne ventes aktiviteter. Amerikanernes oplysninger skal ses i lyset af det urolige europæiske forår, som også havde smittet af på Danmark. Den voksende uro inden for det danske system kom som nævnt til udtryk gentagne gange i løbet af de sidste dage af marts.

DKP's militære organisation?

Som bekendt blev Danmark hverken udsat for et kommunistisk kupforsøg eller en sovjetisk invasion. Ved udgangen af marts måned valgte den danske regering at fortsætte med et vist beredskab. Af et møde i Udenrigspolitisk Nævn den 31. marts fremgik det, at den internationale spænding formentlig ville vokse omkring det italienske valg den 18. april. Frygten for kommunisterne var ikke forsvundet. Få dage efter det italienske valg hjemsendte den assisterende militærattaché Andrew D. Budz en rapport vedrørende de danske kommunister og eksisten-

sen af en militær fraktion inden for kommunistpartiet. DKP havde formentlig ingen egentlig militær organisation, mens partiet formentlig havde en militær koordineringskomité med det formål at uddanne udvalgte kommunister i undergravende aktiviteter. Det stod heller ikke klart, hvem der egentlig styrede partiets politik og partiapparat.

Angiveligt blev partiets egentlige ledere holdt ude af offentlighedens søgelys. Aksel Larsen, Alfred Jensen, Mogens Fog og Ib Nørlund havde kun til opgave at tegne partiet udadtil, mens partiets faktiske ledere skulle findes længere nede i rækkerne.

“Top echelon leaders are as a rule small labor union heads, unknown journalists, police clerks, import-export forwarding agents etc. only known to each other. These men are shrewd, intelligent, and thoroughly trusted,”

skrev Budz i sin indberetning.³⁵

Richard Jensen, som havde været en central figur i Kominterns arbejde i 1930'erne, blev omtalt som en af flere ledere.³⁶ Hvis kommunisterne havde en militær organisation, ville man formentlig forud for en militær operation sikre sig støtte fra kredse inden for politiet. “Some small military cells within the Home Guards have definitely organized but not on authority from Communist leaders. This has been evident only in those few Communist dominated Home Guard Unions,” fortsatte den assisterende militærattaché.³⁷

Inden for hjemmeværnsforeningerne vurderedes der at være ca. 2.500 kommunister under våben, hvortil kom alle de våben, som var i omløb uden for registreringen fra krigens tid. En kommunistisk militær-enhed forventedes dog at holde til i København eller andre større danske byer. Men den amerikanske rapport gentog den usikkerhed, i lyset af hvilken disse oplysninger skulle ses.

Var dette et forsøg fra den danske efterretningstjenestes side på at piske en stemning op i håb om at få amerikanerne til at engagere sig i danske forhold og yde støtte

til den danske sikkerhed? Det er næppe sandsynligt, da amerikanske efterretningskredse samtidig modtog oplysninger fra de danske samarbejdspartnere om, at de danske kommunister var indkapslet af de danske myndigheder og fagbevægelsen.³⁸ Oplysningerne om at DKP-profiler såsom Aksel Larsen, Alfred Jensen, Mogens Fog og Ib Nørlund kun skulle tegne partiet udadtil, virker ikke sandsynlige. Omvendt kan det ikke udelukkes, at de har været uden for indflydelse i forbindelse med en kommunistisk militær-organisation, som kendtes fra andre lande.³⁹ Lagt sammen har disse mange meldinger fra såvel Danmark som resten af Europa formentlig understreget vigtigheden af at have gode efterretninger om de europæiske kommunister

Påskekrisen og etableringen af Firmaet

De amerikanske kilder bestyrker, at der i foråret 1948 måske skete mere under overfladen end vi hidtil har været bevidste om. Kilderne åbenbarer nye vinkler på allerede kendte sager og stiller spørgsmålstejn ved kommunisternes aktiviteter. Havde de danske kommunister en hemmelig militærenhed, sådan som deres udenlandske meningsfæller i eksempelvis Tyskland og Italien? Det bekræftes delvist i en senere PET-rapport fra 1950.⁴⁰ Modtog de våben i foråret 1948, sådan som det tilsyneladende var tilfældet i Frankrig? Hvad angår den danske situation, står spørgsmålene stadig ubesvarede hen. Ude i den store verden tilsidsedes situationen mellem Øst og Vest. Den sovjetiske blokade af Vestberlin i juni 1948 gjorde det tydeligt for alle, at den ideologiske konflikt mellem Øst og Vest skulle tages alvorligt, og at den ultimativt kunne føre krigshandlinger med sig. Året 1948 var således præget af en forværret politisk situation i såvel Danmark som resten af verden.

Den kolde krigs trusselsbillede stod ganske klart for såvel den amerikanske som den danske efterretningstjeneste. År inden den



Identitetskort til Arne Sejr udstedt af den militære efterretningstjeneste Generalstabens efterretningssektion i 1948 i forbindelse med hans ansættelse som leder af den private efterretningsorganisation, Firmaet. (Koldkrigs museet Langelandsfortet)

Kolde Krig brød ud i lys lue og blev et offentligt internationalt anliggende, var den amerikanske efterretningstjeneste og det amerikanske diplomati bevidste om, at kommunister verden over udgjorde et potentielt redskab i hånden på den ny fjende Sovjetunionen. Få dage efter befrielsen i maj 1945 var den amerikanske efterretningstjeneste til stede i København, og der gik ikke lang tid, før man fra den politiske ledelse i Washington fik besked på at følge kommunistiske og sovjetiske aktiviteter i Danmark.⁴¹ Kommunisterne udgjorde som de eneste en reel potentiel trussel mod de bestående samfundsstrukturer i Vesteuropa på grund af den ideologiske, politiske, finansielle og materielle støtte, som kommunisterne modtog fra Moskva.

Som resultat af dette indgik CIA's forgænger, SSU, i 1946 en aftale med dens danske kolleger om at etablere en organisation som skulle komme til at tage sig af overvågningen af de danske kommunister samt

hemmelige aktiviteter rettet mod landene bag jerntæppet. Inden denne organisation for alvor blev aktiveret, brød samarbejdet mellem de danske og amerikanske efterretningsofficerer som nævnt sammen. Det urolige forår 1948 og behovet for informationer om de fælles fjender, Sovjetunionen og kommunisterne, var en vigtig årsag til, at man fandt sammen igen i forsommeren 1948 og fik sat arbejdet med organisationen tilbage på sporet. I maj måned afholdt efterretningscheferne Winkel og Mørch et møde med flere amerikanske repræsentanter for atter at finde fælles fodslag. Det lykkedes, og nu etableredes en organisation som først stod for etableringen af en hvilende modstandsbevægelse rettet mod en ny besættelse, og siden hen med psykologisk krigsførelse mod kommunisterne.

Det var en ung mand ved navn Arne Sejr, som fik til opgave at skabe og lede Firmaet. Sejr havde under besættelsen været aktiv i frihedskampen som en af de ledende kræf-

ter i Studenternes Efterretningstjeneste. Nu kom han og Firmaet i årene frem til 1963 til at spille en hemmelig men central rolle i det etableredes systems kamp mod de danske kommunister. I den første fase var Firmaets hovedfokus en hvilende modstandsbevægelse til imødegåelse af en sovjetisk besættelse støttet af en kommunistisk opstand. Arne Sejr skulle virkeliggøre modstandsbevægelsen, en opgave som skulle løses i samarbejde med efterretningsofficeren Gustav Thomsen fra det militære efterretningssystem.⁴²

I slutningen af december 1948 blev Arne Sejr tilknyttet den militære efterretningstjeneste, Generalstabens Efterretningssektion, i form af en formel ansættelse. Sejr blev udstyret med et identitetskort fra sektionen, hvoraf det fremgik, at "enhver myndighed og privatperson anmodes om at være ovennævnte behjælpelig ved udførelsen af hans tjeneste." Kortet var underskrevet af efterretningssektionens chef, kaptajn Per Winkel og bar Generalkommandoens logo.⁴³ Billedet af den 26-årige Sejr antyder, at der er tale om en ung men erfaren kaptajn af reserven, som efterretningstjenesten her havde ansat. Relationen mellem Generalkommandoens institutioner og Arne Sejr var ikke ny. Allerede i dagene efter befrielsen, helt præcis den 9. maj 1945, var Arne Sejr blevet antaget som midlertidig medhjælp for feltpolitidetachmentet.⁴⁴

Den formelle tilknytning af Arne Sejr fik til efterretningstjenesten i 1948 viser, at Generalstabens Efterretningssektion har været bevidst om sit medansvar over for de aktiviteter, som Arne Sejr som leder af Firmaet satte i gang. Firmaet blev til som en konsekvens af forhandlinger mellem danske og amerikanske efterretningsfolk, og fra dansk side blev konstruktionen godkendt, fordi den gav dansk mulighed for at kontrollere aktiviteter, som involverede amerikanerne i Danmark. Netop ønsket om dansk selvstyre og kontrol med amerikanernes aktiviteter havde været årsagen til bruddet mellem danskerne og amerikanerne i 1947. Efterretningstjenestens formelle ansættelse af Arne

Sejr har ganske givet haft til formål at øge muligheden for styring og kontrol af Firmaets aktiviteter gennem Sejr.

Sejr holdt løbende møder med efterretningstjenestens souschef, kommandør Mørch, og tjenesten må derfor formodes at have været bekendt med Firmaets aktiviteter, selv om såvel kilder som udtalelser under afhøringer hos PET peger på, at Sejr og Firmaet omkring den senere så berygtede aflytning af DKP's næstformand Alfred Jensen ventede med at afsløre deres aktiviteter over for kommandør Mørch til et stykke tid efter aflytningens påbegyndelse. Ved at ansætte Arne Sejr påtog efterretningstjenesten sig imidlertid også at tage et medansvar for de aktiviteter, som Sejr kunne udføre i ly af sin gerning som efterretningsmand.

Konklusion

Når danske og amerikanske efterretningskredse indledte et samarbejde rettet mod kommunisterne på et tidspunkt, hvor den kolde krig endnu ikke var brudt ud i befolkningernes bevidsthed, skyldtes det frygten for Sovjetunionen og kommunisterne. Forholdet mellem USA og Sovjetunionen blev stadig værre, og det samme gjorde forholdet mellem kommunister og ikke-kommunister i en række europæiske lande. Selv om Danmark endnu ikke havde valgt side i koldkrigs konflikten, havde politikere og efterretningsfolk i såvel Danmark som USA en interesse i at have styr på kommunisterne og deres aktiviteter. Derfor kunne danskerne og amerikanerne enes om at skabe en hemmelig og såkaldt "privat" efterretningstjeneste med fokus på DKP. Etableringen af Firmaet tog fart i takt med, at den internationale situation forværredes i den første halvdel af 1948. At der indløb meldinger om hemmelige kommunistiske aktiviteter i Danmark, har ikke gjort situationen bedre. Amerikanske kilder tegner et mere dystert billede af den danske situation end det hidtil har været kendt.

Firmaet og dets virke blev for alvor for-

maliseret efter det urolige forår 1948. Indtil nu har ansættelsen af Arne Sejr i Generalstabens Efterretningssektion været ukendt. Men id-kortet, som beviser denne ansættelse, gør, at man i den grad må stille spørgsmålstegn ved, at Firmaet er blevet betegnet som et privat foretagende. Sejrs formelle ansættelse i efterretningssektionen samt det faktum, at hans organisation blev kontrolleret af fremtrædende personligheder med gode forbindelser til den politiske elite, er med til at knytte hans organisation endnu tættere til det officielle Danmark end det hidtil har været anerkendt. Dette fører frem til det nærliggende spørgsmål: Hvad med den politiske godkendelse af alt dette? Ja, den ved vi meget lidt om, blandt andet fordi PET af Justitsministeriet blev afskåret fra at undersøge dette aspekt nærmere, da man i 1963 blev sat til at undersøge Firmaets virke.

Noter

1. Wilhelm Christmas-Møller, *Obersten og kommandøren*, Kbh. 1995. Peer Henrik Hansen, *Da Yankee'erne kom til Danmark*, Kbh. 2008. Morten Heiberg, *Stay-Behind og Firmaet: Efterretningsvæsen og private antikommunistiske organisationer i Danmark 1945-1989*, Kbh. 2009.
2. Rigsarkivet. FE's arkiv, kommandør P.A. Mørchs embedsmandsarkiv. I dette arkivs to kasser findes en række dokumenter, som belyser problemerne 1947-1948 mellem danskerne og amerikanerne.
3. B.T., 9. januar 1976.
4. J. B. Holmgård, *Sket i Livet – erindringer*, Kbh. 1990. Kurt Jacobsen, *Aksel Larsen – en politisk biografi*, Kbh. 1993.
5. Wilhelm Christmas-Møller, *Obersten og kommandøren*, Kbh. 1995. Bo Lidgaard, *Jens Otto Krag 1914-1961*, Kbh. 2001. Bo Lidgaard, *Jens Otto Krag 1962-1978*, Kbh. 2002. Peer Henrik Hansen, *Firmaets Største Bedrift*, Kbh. 2005.
6. Morten Heiberg, *Stay-Behind og Firmaet: Efterretningsvæsen og private antikommunistiske organisationer i Danmark 1945-1989*, Kbh. 2009.
7. *Information*, 9. juli 2009. "USA stod bag privat dansk spionage"
<http://www.information.dk/196648>
8. For mere om amerikanernes interesse i Danmark, se Peer Henrik Hansen, *Da Yankee'erne kom til Danmark*, Kbh. 2008.
9. Melvyn P. Leffler, *The specter of Communism*, New York 1997, side 56 + 58.
10. David Reynolds, "The European Dimension of the Cold War" i: Melvyn P. Leffler og David S. Painter (red.), *Origins of the Cold War – An international History (second edition)* (2005), side 172-173.
11. Vladislav Zubok & Constantine Pleshakov, *Inside the Kremlin*, Cambridge 1996, s. 110-111. Martin McCauley, *Russia, America & the Cold War 1949-1991*, New York 1998, s. 3 + 92.
12. Vladislav Zubok og Constantine Pleshakov (1996), side 132.
13. Statens Offentlige Utredningar. SOU 2002:92, *Det Grå Broderskabet – en berättelse om IB*, forskarrapport til Säkerhetstjänstkommissionen. Side 60-61.
14. John Prados, *Presidents' Secret War – CIA and Pentagon Covert Operations from World War II through the Persian Gulf* (1996), side 25. Poul Villeneuve, *Allieret med forbehold* (1997), side 98.
15. Wilhelm Christmas-Møller, *Obersten og kommandøren*, Kbh. 1995. Regin Schmidt, *PET's overvågning af Danmarks Kommunistiske Parti 1945-1989*, Kbh. 2009.
16. Se Peer Henrik Hansen og Jakob Sørensen *Påskekrisen 1948 – Dansk dobbeltspil på randen af Den Kolde Krig*, Kbh. 2000, side 58-64.
17. Rigsarkivet (RA). Justitsministeriets Arkiv, 5. kontor, pk. nr. 06, "Journalsager, 448/1948".
18. *Information*, 3. marts 1948. 'Det svirrer med rygter om våben'. Rigsdagstidende, 1947/48, spalte 2817.
19. Hansen og Sørensen (2000)
20. National Archives (College Park) (NA). RG 341, entry 23, box 2. Rapport af 14. marts 1948. Rapport af 27. februar 1948. Nr. SX 2102. Rapport af 13. februar 1948. Nr. SX 1844.
21. NA. RG 341, entry 23, box 2. Telegram af 12. marts 1948. Nr. WARK 97474.
22. NA. RG 341, entry 23, box 2. Telegram af 12. marts 1948. Nr. 72926
23. NA. RG 341, entry 23, box 2. Telegram af 10. marts 1948. MID 112. Vedrørende Italien, se telegram af 13. marts 1948. Se også telegram af 8. marts 1948. Nr. 580.
24. Trond Bergh og Knut Einar Eriksen, *Den Hemmelige Krigen, Overvågning i Norge 1914-1997* bd. 1, Oslo 1998,, side 143-163.
25. Bergh & Eriksen 1998, bd. 1, side 151.
26. NA II. RG 226, entry 108B, box 228. Månedssrapport påført TDX-010-96 af 6. september 1945.
27. *Weekendavisen* 9.-15. august 2002. Papirerne er at finde i Frihedsmuseets arkiv.
28. NA. RG 319, entry 85, box 2913. Rapport af 17. marts 1948.

29. NA. RG 319, entry 85, box 2913. Rapport af 19. marts 1948.
30. NA. RG 319, entry 85, box 2913. Rapport af 19. marts 1948.
31. NA. RG 319, entry 85, box 2913. Rapport af 19. marts 1948.
32. NA. RG 319, entry 85, box 2913. Rapport af 19. marts 1948.
33. NA. CREST, Indberetning af 23. marts 1948. Journalnummer CIA-RDP82-00457R001400200003-5. Dokument frigivet 8. juni 2000. Dele af dokumentet er stadig ikke frigivet, men det synes at være afsender, modtager, emne og lignende, der endnu ikke er blevet frigivet af CIA's censur.
34. Ibid.
35. NA. RG 263, entry 18, box 125. Rapport af 21. april 1948.
36. At Richard Jensen skulle spille en skjult dobbeltrolle inden for DKP, omtales også i en skrivelse fra marts 1948 i Richard Jensens sagskompleks hos den britiske efterretningstjeneste. Se <http://www.nationalarchives.gov.uk> Richard Jensen og hans aktiviteter er så vidt vides aldrig tidligere blevet beskrevet på baggrund af amerikanske eller engelske kilder. For mere om Richard Jensen og danske kommunistaktiviteter, se Erik Nørgaard, *Truslen om Krig* Kbh. 1985. Erik Nørgaard, *Richard Jensen – Myten om en Mand*, Kbh. 1992. Lars Borgersrud, *Nødvendig Innsats – Sabotørene som skapte den aktive modstanden*, Otta, 1997. Lars Borgersrud, *Fiendebilde Wollweber – Svart propaganda i kald krig*, Oslo, 2001. Jan von Flocken og Michael F. Scholz, *Ernst Wollweber – Saboteur – Minister – Unperson*, Berlin 1994.
37. NA. RG 263, entry 18, box 125. Rapport af 21. april 1948.
38. NA II. RG 263, Entry 18, Murphy Papers, Box 125. Confidential A-79 dateret 6. april 1948. <http://www.foia.cia.gov/> Rapport med titlen "Opposition to ECA in participating countries" af 10. februar 1949. I en fortrolig samtale med formanden for De samvirkende Fagforbund, Eiler Jensen, oplyste han, at fagforbundet "has complete and comprehensive files on all Communist trade union members, including location of employment and function."
39. Leopoldo Nuti, "Stay Behind i Italia: Oprindelsen til "Operazione Gladio", i Sven G. Holtsmark, Helge Ø. Pharo, and Rolf Tamnes, (red.), *Motstrøms. Festskrift til Olav Riste*, Oslo 2003.
40. Peer Henrik Hansen, *Firmaets Største Bedrift*, København 2005, side 120-121. Materiale fra PET's arkiv.
41. NA. RG 226, entry 88, box 540. Telegram nr. 212 af 6. august 1945.

42. Morten Heiberg, *Stay-Behind og Firmaet: Efterretningstjenesten og private antikommunistiske organisationer i Danmark 1945-1989* (2009), side 115.
43. Øhavsmuseet, Koldkrigsmuseum Langelandsfort. Arne Sejrs arkiv, kasse 2, id-kort dateret 20. december 1948.
44. Øhavsmuseet, Koldkrigsmuseum Langelandsfort. Arne Sejrs arkiv, kasse 2, id-kort dateret 9. maj 1945.

Abstract

Peer Henrik Hansen: CIA, the Firm and the Communists, *Arbejderhistorie* 1/2012, s. 1-13. *Even before the creation of the Central Intelligence Agency in 1947, the US and Danish intelligence communities were tied together through an agreement made in 1946 where the national services obligated each other to cooperate in working against Soviet and Eastern European targets, fighting communism, prepare a Stay behind network and develop the signals intelligence capacity towards the new enemy. The plan was to create a secret organization.*

In March 1948 Denmark experienced the so-called Easter Crisis. Norway, Sweden, the USA and other Western European countries experienced a similar crisis where it was feared that the communist coup in Czechoslovakia would spread to Western Europe. In a situation with rumors of an imminent Soviet invasion it was crucial to have the best relations with other intelligence services that in any way could provide useful information. After the March Crisis the Americans and the Danes finally found common ground for creating the planned organization, later known as the Firm. New evidence show that the operational leader of the Firm, Arne Sejr, was in fact employed by the Danish military intelligence service and not, as presumed for years, working privately and somewhat independently.

Peer Henrik Hansen, ph.d.,
museumsinspektør
Koldkrigsmuseum Langelandsfort
E-mail: pjh@langelandkommune.dk